

DOI: 10.11649/a.2059

Article No.: 2059

Adeptus
nr 15/2020 r. pismo humanistów

Magdalena Jaszczyk-Grzyb – doktorantka i wykładowczyni Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zajmuje się badaniem mowy nienawiści, obecnie kończy pracę nad rozprawą doktorską, w której porusza temat mowy nienawiści ze względu na przynależność etniczną i narodową w komunikacji internetowej w perspektywie komparatywnej języka polskiego i niemieckiego. W latach 2014–2016 współpracowniczka we współfinansowanym przez Komisję Europejską projekcie RADAR (*Regulating Anti-Discrimination and Anti-Racism*).
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0551-3388>
e-mail: magdalena.jaszczyk@amu.edu.pl

Magdalena Jaszczyk-Grzyb

Mowa nienawiści jako przedmiot badań. Praktyki komunikacyjne nacechowane nienawiścią w dyskursie medialnym

Mowę nienawiści¹ można definiować, obierając za punkt wyjścia ustalenia Rady Europy, Komitetu Ministrów w Rekomendacji (97) 20, jako:

wszelkie wypowiedzi, które rozpowszechniają, podżegają, promują lub usprawiedliwiają nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm lub inne formy nienawiści oparte na nietolerancji, włączając w to nietolerancję wyrażoną przez agresywny nacjonalizm i etnocentryzm, dyskryminację i wrogość wobec mniejszości, imigrantów lub osób o pochodzeniu imigranckim (Weber, 2009, s. 3).

Nawiązując do definicji mowy nienawiści w perspektywie językoznawczej w kontekście polskim, należy wspomnieć o dwóch opracowaniach tego zagadnienia, autorstwa Anny Cegięły (Cegięła, 2014) i Jadwigi Linde-Usiekniewicz (Linde-Usiekniewicz, 2015). Cegięła postuluje zastąpienie terminu „mowa nienawiści” „retoryką nienawiści” lub „strategią nienawiści”, uzasadniając,

¹ Rozważania dotyczące ambiwalencji pojęcia mowa nienawiści w kontekście polskim (Adamczak-Krysztofowicz i in., 2016).

This publication has been written on the basis of the results of the RADAR project (Regulating Anti-Discrimination and Anti-Racism – JUST/2013/FRAC/AG/6271), co-financed by the Fundamental Rights and Citizenship Programme (FRC) of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the RADAR Team and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

No competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2020.

że za przyjęciem jednego z tych terminów przemawia fakt, iż „mamy do czynienia z zespołem zabiegów retorycznych, a nie jakimś odrębnym systemem językowym lub sposobem posługiwania się tym systemem” (Cegieła, 2014, s. 13). Językoznawczynie zwraca uwagę na to, że mowa nienawiści może być kierowana, nie tylko jak w przypadku² powyższej Rekomendacji Rady Europy, „do mniejszości, imigrantów lub osób o pochodzeniu imigranckim”, ale także do różnych grup społecznych, a nawet pojedynczych osób. W obliczu niejednorodności definicyjnych, a także w wyniku operacjonalizacji przedmiotu badań w niniejszym artykule³ termin mowy nienawiści zostaje sprecyzowany jako „mowa nienawiści ze względu na przynależność etniczną i narodową”. Linde-Usiekniewicz omawia natomiast mowę nienawiści w węższej perspektywie (w świetle polskiego prawa karnego, art. 256 k.k., wyróżniając komponent nawoływania do nienawiści), aniżeli ta przedstawiona w niniejszym artykule, która obejmuje także znieważenia, opisane szczegółowo w poniższej części pracy (Linde-Usiekniewicz, 2015).

Przyjmuje się, że mowa nienawiści ze względu na przynależność etniczną i narodową ma charakter intencjonalny, to jest wykazuje świadomy charakter wypowiedzi i nie jest przypadkowa (Adamczak-Krysztofowicz & Szczepaniak-Kozak, 2017, ss. 288–289). Jest to zatem wypowiedź z negatywną intencją i/lub z zamierzeniem ataku w formie znieważenia. Znieważenie obejmuje wypowiedzi poniżające, lzające, wyszydzające lub obrażające osobę lub grupę osób ze względu na domniemaną lub rzeczywistą cechę. Istotą zniewagi jest zachowanie, które stanowi wyraz pogardy, uwłaczania czci drugiego człowieka (Kulesza, 1984, s. 169), ubliżanie komuś i/lub obraza drugiej osoby (Hofmański & Satko, 2002, s. 44). Warto podkreślić, że u podłoża mowy nienawiści może leżeć nie tylko nienawiść (Stefanowitsch, 2015), ale także pogarda. Jak dowiodły badania Mathew Gervaisa i Daniela Fesslera z 2017 roku, odczuwanie pogardy wobec innej osoby lub grupy społecznej prowadzi do zaniku współczucia, poczucia winy czy wstydu, uruchamia za to gniew i wstręt (Gervais & Fessler, 2017). Według najnowszych badań na gruncie psychologii społecznej „przypuszczalnie to właśnie reakcje emocjonalne bliskie pogardzie (gniew i wstręt zamiast współczucia), związane z kulturowym obrazem określonych grup społecznych, prowadzą do stosowania mowy nienawiści” (Winiewski i in., 2017, s. 149). Michał Bilewicz, Olga Kamińska, Mikołaj Winiewski i Wiktor Soral w publikacji prezentującej drugą, powtórzoną turę

² Warto także wspomnieć, że w pierwszych zapisach prawa austriackiego z 1852 roku dotyczących mowy nienawiści, jako jej możliwy obiekt wymienia się nie tylko narodowości, ale także klasy i stany społeczne oraz mieszkańców miasta (Dziadzio, 2015, ss. 3–18). Natomiast w naukowych ujęciach socjologów podaje się grupy naturalne, w których udział determinowany jest biologicznie lub społecznie (por. Kowalski & Tulli, 2003; Łodziński, 2003; Nijakowski, 2008).

³ Dziękuję dr hab. Annie Szczepaniak-Kozak, prof. UAM, za uwagi i wskazówki dotyczące niniejszego artykułu.

badań sondażowych (Winiewski i in., 2017, badanie powtórzone w stosunku do 2014 roku, Bilewicz i in., 2014), konstatują, że to właśnie „emocja pogardy jest silniejszym predyktorem używania obraźliwego języka o mniejszościach przez dorosłych Polaków aniżeli nienawiść”⁴ (Bilewicz i in., 2017, s. 21).

W celu stworzenia operacyjnej definicji mowy nienawiści, istotne jest nieutożsamianie w korelacji synonimicznej mowy nienawiści i agresji językowej, która jest pojęciem odmiennym w perspektywie semantycznej. Agresja językowa bowiem może dotyczyć każdej osoby i obejmuje również te wypowiedzi, które są reakcją na popełniony czyn lub cechę sekundarną. Natomiast przykłady przedstawione w niniejszym artykule prezentują stygmatyzowanie zbiorowości poprzez redukowanie przypisywanych im cech do cech danej zbiorowości. Różnicę między mową nienawiści a agresją językową omawiają językoznawcy Anna Szczepaniak-Kozak i Hadrian Lankiewicz. Ich zdaniem, agresja językowa jest pojęciem szerszym niż mowa nienawiści i obejmuje wypowiedzi przesyczone jakąkolwiek negatywną emocją, które są skierowane do drugiej osoby. Mowa nienawiści jest natomiast wypowiedzią atakującą inną osobę ze względu na wybrane cechy prymarne, np. kolor skóry, rasę, narodowość, przynależność etniczną, orientację seksualną, wyznanie religijne lub bezwyznaniowość, płeć, pochodzenie społeczne czy niepełnosprawność (Szczepaniak-Kozak & Lankiewicz, 2017, s. 138).

Dzięki pracom polskich badaczy i trenerów⁵ zgromadzonych wokół projektu RADAR⁶, którzy przeprowadzili wywiady⁷ m.in. z ofiarami przestępstw związanych z mową nienawiści oraz analizę 60 tekstów pochodzących z krajów partnerów projektu (Polska, Włochy, Wielka Brytania, Finlandia, Grecja oraz Holandia), uzyskano podstawową wiedzę na temat wykładników językowych mowy nienawiści. W wyniku badań przeprowadzonych w ramach tego dwuletniego projektu (2014–16) przez trzyosobowy zespół powołany w Instytucie Lingwistyki Stosowanej (ILS) Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pełniącym rolę partnera w konsorcjum składającym się z badaczy, trenerów i przedstawicieli organizacji pozarządowych reprezentujących sześć krajów Unii Euro-

⁴ Jeśli nie zaznaczono inaczej, cytaty w tłumaczeniu autorki artykułu.

⁵ Materiały powstały na potrzeby szkolenia stacjonarnego dotyczącego komunikacji na podstawie koncepcji procesu uczenia się ukierunkowaną na zdobywanie kompetencji i samoocenę GINCO (*Grundtvig International Network of Course Organisers*), przeprowadzonego w roku 2017.

⁶ Projekt RADAR (*Regulating Anti-Discrimination and Anti-Racism*) był realizowany w latach 2014–2016 przy wsparciu finansowym Programu Praw Podstawowych i Obywatelstwa Unii Europejskiej. Głównym celem projektu było dostarczenie przedstawicielom organów ochrony porządku publicznego i prawnikom narzędzi mogących ułatwić rozpoznanie nienawiści motywowanej rasizmem i/lub ksenofobią komunikacji.

⁷ Wyniki danych pozyskanych w wywiadach (Szczepaniak-Kozak & Lankiewicz, 2017).

pejskiej, zrealizowano kilka celów, opierając się na zebranych materiałach pisemnych, ustnych i graficznych, które są przykładami przestępstw lub wykroczeń obejmujących mowę nienawiści. Przeanalizowano prawodawstwo i orzecznictwo sądowe dotyczące mowy nienawiści w Polsce oraz programy telewizyjne typu *talk show* wraz z zawartością mediów społecznościowych.

Rozważania zespołu projektowego reprezentującego ILS UAM to kilka autorskich publikacji (np. Adamczak-Krysztofowicz & Szczepaniak-Kozak, 2017, 2018, 2019; Adamczak-Krysztofowicz i in., 2016; Jaszczyk-Grzyb, 2017, 2018a, 2018b; Lankiewicz & Szczepaniak-Kozak, 2016; Strani & Szczepaniak-Kozak, 2018; Szczepaniak-Kozak & Lankiewicz, 2017). Rezultaty uzyskane przez wyżej opisany zespół umożliwiły:

- (1) udowodnienie, że wciąż niewiele⁸ jest językoznawczych opracowań mowy nienawiści (Szczepaniak-Kozak & Lankiewicz, 2017, s. 137), które mogłyby posłużyć osobom, które stykają się w pracy zawodowej z ofiarami przemocy na tle rasistowskim lub ksenofobicznym czy też ogólnie z osobami pochodzącymi ze środowisk migrantów;
- (2) opracowanie językoznawczej definicji mowy nienawiści; naszym zdaniem mowa nienawiści może przyjąć dowolny rodzaj i formę wypowiedzi, aby kogoś skrzywdzić, poniżyć lub zastraszyć z przyczyn po części od niego niezależnych. Mowa nienawiści najczęściej wykorzystuje cechy prymarne, m.in. kolor skóry, rasę, narodowość, przynależność etniczną, orientację seksualną, wyznanie religijne, aby ustanowić relacje hierarchiczne lub kontrastujące między rozmówcami lub nadawcą i adresatem komunikatu, na osi np. lepsi/gorsi, cywilizowani/niecywilizowani (Szczepaniak-Kozak & Lankiewicz, 2017, ss. 137–138);
- (3) opracowanie typologii środków językowych używanych do stosowania przemocy językowej, która jest jednym z objawów nienawiści motywowanej rasizmem lub ksenofobią (Adamczak-Krysztofowicz & Szczepaniak-Kozak, 2017);
- (4) wypracowanie implikacji dydaktycznych w ramach międzynarodowego seminarium studentów z Polski i Niemiec w celu uwrażliwienia na mowę nienawiści (Adamczak-Krysztofowicz & Szczepaniak-Kozak, 2018).

⁸ Znaczny wzrost liczby publikacji na temat mowy nienawiści w paradygmacie językoznawstwa obserwuje się od 2017 roku, m.in. na podstawie wyników wyszukiwania dla hasła „hate speech” w Google Scholar oraz w bazie Scopus (Alorainy i in., 2019; Baider & Kopytowska, 2018; Basile i in., 2019; Bonacchi, 2017; Davidson i in., 2019; Klinker i in., 2018; Kopytowska, 2017; Mathew i in., 2019). Publikacje sprzed 2017 roku dotyczące mowy nienawiści w kontekście polskim to m.in. Cegieła, 2014, a także Linde-Usiekniewicz, 2015.

W odniesieniu do wywiadów pogłębionych przeprowadzonych w ramach projektu RADAR odnotowano, że wielu obcokrajowców w Polsce zostało skrzywdzonych przede wszystkim z powodu ich koloru skóry, pochodzenia lub religii. Odnotowano także przypadki dyskryminacji na poziomie instytucjonalnym. W krajach partnerskich stwierdzono występowanie podobnych obraźliwych słów m.in.: ebola (ang. *Ebola*), czarnuch (ang. *nigger*), asfalt (ang. *coon*), żółtek (ang. *chinky*), czarny (ang. *Negro*), małpa (ang. *monkey*), bambus (ang. *baboon*), brudas (ang. *dirty*) i wracaj do dżungli (ang. *go back to the jungle*), a także towarzyszących im dźwięków, m.in. naśladowanie odgłosów, jakie wydają małpy, oraz gestów, np. w przypadku Polski – nazistowskie salutowanie (Dossou & Klein, 2016b, s. 34).

W odniesieniu natomiast do przeanalizowanych tekstów, które zostaną omówione w niniejszym artykule szerzej niż wywiady pogłębione (tj. artykułów prasowych, obrazów reklamowych, filmów reklamowych, programów *talk-show*, sekwencji postów w mediach społecznościowych), w ich obrębie zespół badaczy zidentyfikował 25⁹ praktyk komunikacyjnych motywowanych nienawiścią. Są to¹⁰ (za: Adamczak-Krysztofowicz & Szczepaniak-Kozak, 2017; Dossou & Klein, 2016b, s. 39; Strani & Szczepaniak-Kozak, 2018): animalizacja, banalizacja, kryminalizacja, dehumanizacja, demonizacja, oczernienie, etniczacja, wykluczenie obywatelskie, poniżenie, infantylizacja, zastraszenie, minimalizacja, misjonizacja, militarzacja, nacjonalizacja, patronizacja, fizjonomizacja, polaryzacja, urasowanie, reifikacja, religizacja, wyśmiewanie, sensacjonalizacja, seksualizacja, wiktymizacja. Należy zaznaczyć, że praktyki te mogą się na siebie nakładać, przykładowo, animalizacja i reifikacja mogą się łączyć z procesami dehumanizacji.

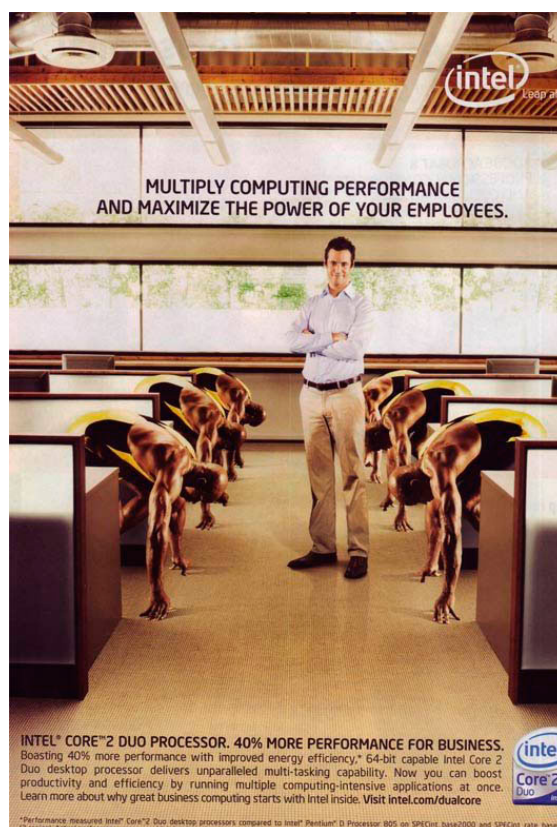
W każdym procesie komunikacji możemy wyróżnić zarówno technikę komunikacji, oznaczającą wdrażanie fenomenu komunikacji tworzonego przez nadawcę, jak i procedurę, oznaczającą metodę wdrażania danej techniki w jej sekwencyjnym i skontekstualizowanym zastosowaniu (a więc jak, gdzie i kiedy wykorzystuje się daną technikę) oraz strategię, która oznacza metodę osiągania konkretnego celu komunikacyjnego (a więc dlaczego, z jakiego powodu używa się danej techniki (Dossou & Klein, 2016b, s. 39, cyt. za: Klein, 2006, ss. 225–226).

Poniżej przedstawiono przykłady¹¹ praktyk komunikacyjnych nacechowanych nienawiścią, określonych mianem reifikacji oraz wykluczeniem obywatelskim, wraz z opisem techniki, procedury oraz strategii w formie tabelarycznej:

⁹ Należy podkreślić za partnerami projektu, że lista nie jest wyczerpująca.

¹⁰ Nazwy praktyk komunikacyjnych zostały utworzone częściowo na podstawie terminów używanych przez autorów publikacji *Discourse and discrimination: Rhetorics of racism and antisemitism* (Reisigl & Wodak, 2001).

¹¹ Inne przykłady w formie tabelarycznej por. także Jaszczyk-Grzyb, 2017.

Grafika 1: Przykład reifikacji, źródło grafiki <https://www.amazon.com/INTEL-SLBVE-3-20Ghz-4-80GTs-Processor/dp/B00CMPLVCC> (dostęp: 29.12.2019)

Tabela 1: Przykład reifikacji jako praktyki komunikacyjnej nacechowanej nienawiścią (Dossou & Klein, 2016b, s. 60)¹².

Praktyka komunikacyjna	Przykład	Technika	Procedura	Strategia
Reifikacja	Reklama w formie plakatu, przedstawiająca „białoskórego” [*] mężczyznę z założonymi rękoma, uśmiechającego się, stojącego w środkowej części pomieszczenia, wokół sześciu „czarnoskórych” mężczyzn, w pozycji gotowej do biegu, wszyscy znajdują się w biurze przedsiębiorstwa	Podkreślenie wagi determinizmu rasowego: „białoskóry” mężczyzna jest przedstawiony jako operator maszyny, a sześciu mężczyzn zostało uprzedmiotowionych jako same maszyny	Przedstawienie „czarnoskórych” mężczyzn jako identycznych, pozbawionych ludzkich cech, w blokach startowych, jako maszyny zaprogramowanej do wykonywania danej czynności	Uprzedmiotowanie, zmniejszenie podmiotowości osób „czarnoskórych” poprzez podział na podstawie przynależności etnicznej, „czarnoskórzy” mężczyźni nadają się do pracy fizycznej lub wręcz jako maszyny; do prowadzenia firmy potrzeba natomiast „białoskórego” mężczyzny

* Autorka artykułu jest przekonana o dyskryminacyjnym charakterze somatonimów „białoskóry”, „czarnoskóry”, są one używane w opisach przykładów praktyk komunikacyjnych nacechowanych nienawiścią, aby zaprezentować retorykę nadawców komunikatów.

¹² Wzory analizy, narzędzia do analizy, a także indeks materiałów ze wszystkich sześciu krajów partnerskich (Polska, Holandia, Finlandia, Wielka Brytania, Grecja, Włochy) wraz z odnośnymi tekstami źródłowymi znajdują się w wersji elektronicznej na platformie projektu RADAR (<http://win.radar.communicationproject.eu/web/project-2/>; RADAR, b.d.).

Grafika 2: Przykład wykluczenia obywatelskiego, źródło: <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/51,44425,19052918.html?i=0> (dostęp: 29.12.2019)

Tabela 2: Przykład wykluczenia obywatelskiego jako praktyki komunikacyjnej nacechowanej nienawiścią (Dossou & Klein, 2016a, s. 21)

Wykluczenie obywatelskie	Reklama wyborcza podzielona na trzy części; po lewej stronie plakatu zdjęcie kandydatki do Sejmu RP, imię i nazwisko oraz partia polityczna i nr listy wyborczej, po prawej stronie dwa zdjęcia; u góry grupa osób i podpis na czarnym tle „dla uchodźców ekonomicznych NIE”, na dole burger w czarnej bułce i podpis na białym tle „TAK dla czarnych burgerów”	Stygmatyzacja uchodźców jako migrantów ekonomicznych oraz polaryzacja koloru skóry uchodźców dokonująca się poprzez zestawienie ich z czarnym burgerem	Przyzwolenie dla innego koloru burgerów w porównaniu do braku przyzwolenia dla innego koloru skóry osób	Stygmatyzacja prowadząca do delegitymizacji, tj. wykluczenia osób o innym kolorze skóry z terytorium Polski
--------------------------	---	--	---	---

W innym badaniu (Strani & Szczepaniak-Kozak, 2018), w którym materiał badawczy stanowi 40 artykułów prasowych (w tym 20 z Wielkiej Brytanii i 20 z Polski) oraz 19 wywiadów (12 z Polski i 7 z Wielkiej Brytanii), zostały zaprezentowane strategie dyskursywne różnicowania (ang. *othering*),

czyli traktowania w kategoriach innego, wykluczenia. Jego autorki wskazały pięć wspólnych dla dwóch krajów strategii dyskursywnych różnicowania, podając liczne¹³ przykłady:

Tabela 2: Wyniki analizy (Strani & Szczepaniak-Kozak, 2018, ss. 163–179)

	Strategia dyskursywna różnicowania	Opis strategii	Przykłady
1	Stereotypizacja	jest strategią wspólną dla różnicowania i wykluczenia, zwłaszcza w odniesieniu do mniejszości i osób o innym kolorze skóry	<i>Na miejscu zastaliśmy kilku wyznawców religii Mahometa, którzy zaczynają standardowo wprowadzać swoje metody podrywu, czyli zamawianie drinków oraz obserwację naszych rodaczek.</i> <i>Ci mordercy, ci islamiści, ci fundamentaliści nie będą się asymilować. Będą siać terror, będą gwałcić i zabijać.</i>
2	„Biały” kolor skóry jako norma	propagowanie wyższego statusu osób o „białym” kolorze skóry	<i>Uważamy, że powinna funkcjonować dwustronna identyfikacja i dlatego jednak uważamy, że osoba czarnoskóra nie jest Polakiem.</i>
3	Racjonalizacja	odnosi się do upowszechniania idei „rasy” poprzez homogenizację społecznych, behawioralnych i kulturowych atrybutów przypisanych do konkretnych predestynowanych grup, uzasadnia nierówności, które dzielą wybrane grupy	<i>Uderzyłem tego czarnoskórego, gdyż widziałem, jak szedł z białą kobietą. Tylko dlatego go biłem.</i>
4	Uprzedmiotowanie	lub reifikacja jest typową lingwistyczną praktyką różnicowania poprzez deprecjację	<i>Mój znajomy sprowadza Murzynów tuzinami.</i> <i>[...] Nie mam litości – śmiecie ludzkie! [...] ja już nie mam tolerancji dla tych śmieci – co niby nazywają się ludźmi.</i>
5	Nieprawidłowo przypisana kategoria etniczna	często towarzyszą jej wyszydzanie i poniżanie	Respondentka z Libanu relacjonuje o spotkaniu na dworcu dwóch policjantów, którzy zabrali jej paszport i śmiali się, wykrzykując <i>Liban, Afryka!</i> (Liban jest położony w Azji). Policjanci odmówili respondentce pomocy, kiedy o nią poprosiła.

Omawiane fakty językowe mają charakter przykładowy i nie przedstawiają pełnego katalogu zjawisk, jakie należy uwzględnić. Niniejszy artykuł stanowi przegląd częściowych wyników badań empirycznych, opierających się na materiale badawczym zebranym w ramach prac badawczych zespołu działającego w ramach Zakładu Glottopedagogiki

¹³ W niniejszym artykule zaprezentowano tylko kilka z nich (więcej por. Strani & Szczepaniak-Kozak, 2018, ss. 169–175).

Interkulturowej w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UAM. Nasze prace powstały jako odpowiedź na wzrost zapotrzebowania w ostatnich latach na pogłębioną charakterystykę i analizę tego zjawiska. Na przykład, badania¹⁴ eksperymentalne i korelacyjne prowadzone przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego (Soral i in., 2017) wskazują na zjawisko desensytyzacji: im większy kontakt z mową nienawiści w otoczeniu, tym bardziej społeczeństwo się z nią oswaja i przestaje postrzegać mowę nienawiści jako poważny problem społeczny. Co więcej, ze względu na zmniejszającą się wrażliwość na treści nienawistne, osoby częściej spotykające się z mową nienawiści w swoim otoczeniu będą znacznie chętniej same ją wypowiadać (Soral i in., 2017). Zasadne wydaje się uświadamianie i uwrażliwianie społeczeństwa na kwestie dotyczące mowy nienawiści.

Bibliografia

- Adamczak-Krysztofowicz, S., & Szczepaniak-Kozak, A. (2017). A disturbing view of intercultural communication: Findings of a study into hate speech in Polish. *Linguistica Silesiana*, 38, 285–310.
- Adamczak-Krysztofowicz, S., & Szczepaniak-Kozak, A. (2018). Bewusstsein für Hassrede durch Aufgaben zum interkulturellen Lernen entwickeln? Ausgewählte Ergebnisse eines multikulturellen Projektseminars zwischen Studierenden aus Poznań und Marburg. *Germanica Wratislaviensia. Acta Universitatis Wratislaviensis*, 143, 437–456. <https://doi.org/10.19195/0435-5865.143.29>
- Adamczak-Krysztofowicz, S., & Szczepaniak-Kozak, A. (2019). Przeciw mowie nienawiści. *Uczyć Lepiej*, 2019(4), 8–9.
- Adamczak-Krysztofowicz, S., Szczepaniak-Kozak, A., & Jaszczyk, M. (2016). Hate speech: An attempt to disperse terminological ambiguities. *Voci*, 13, 13–28.
- Alorainy, W., Burnap, P., Liu, H., & Williams, L. M. (2019). "The enemy among us": Detecting cyber hate speech with threats-based othering language embeddings. *ACM Transactions on the Web*, 13(3), Artykuł 14. <https://doi.org/10.1145/3324997>
- Baider, F., & Kopytowska, M. (2018). Narrating hostility, challenging hostile narratives. *Lodz Papers in Pragmatics*, 14(1), 1–24. <https://doi.org/10.1515/lpp-2018-0001>
- Basile, V., Bosco, C., Fersini, E., Nozza, D., Patti, V., Rangel, F., Rosso, P., & Sanguinetti, M. (2019). SemEval-2019 Task 5: Multilingual detection of hate speech against immigrants and women in Twitter. W *Proceedings of the 13th International Workshop on Semantic Evaluation (SemEval-2019)* (ss. 54–63). Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/S19-2007>
- Bilewicz, M., Kamińska, O., Winiewski, M., & Soral, W. (2017). From disgust to contempt-speech: The nature of contempt on the map of prejudicial emotions. *Behavioral and Brain Sciences*, 40, Artykuł e228. <https://doi.org/10.1017/S0140525X16000686>

¹⁴ Dostępne wersje online raportów z badań: <http://cbu.psychologia.pl/pl/publikacje/raporty-z-badan>

- Bilewicz, M., Marchlewska, M., Soral, W., & Winiewski, M. (2014). *Mowa nienawiści: Raport z badań sondażowych*. Fundacja im. Stefana Batorego.
- Bonacchi, S. (z Mela, M.). (Red.). (2017). *Verbale Aggression: Multidisziplinäre Zugänge zur verletzenden Macht der Sprache*. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110522976>
- Cegieła, A. (2014). Czym jest mowa nienawiści? *Poradnik Językowy*, 2014(1), 7–17.
- Davidson, T., Bhattacharya, D., & Weber, I. (2019). Racial bias in hate speech and abusive language detection datasets. W *Proceedings of the Third Workshop on Abusive Language Online* (ss. 25–35). Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/W19-3504>
- Dossou, K., & Klein, G. (2016a). *Podręcznik dla uczestników zajęć warsztatowych: Narzędzia komunikacji wobec nienawiści w perspektywie międzykulturowej*. Key & Key Communications.
- Dossou, K., & Klein, G. (2016b). *Wytyczne RADAR: Fenomen komunikacji nienawiści oraz narzędzia strategii przeciw komunikacji nienawiści w wymiarze międzykulturowym* (P. Kostuchowski, Tłum.). Key & Key Communications.
- Dziadzio, A. (2015). Wolność słowa a mowa nienawiści – dawniej i dziś. *Forum Prawnicze*, 2015(4), 3–18.
- Gervais, M., & Fessler, D. (2017). On the deep structure of social affect: Attitudes, emotions, sentiments, and the case of “contempt”. *Behavioral and Brain Sciences*, 40, Artykuł e225. <https://doi.org/10.1017/S0140525X16000352>
- Hofmański, J., & Satko, P. (2002). *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*. Kantor Wydawniczy „Zakamycze”.
- Jaszczyk-Grzyb, M. (2017). Mowa nienawiści a wolność słowa – praktyki komunikacyjne nacechowane nienawiścią w dyskursie publicznym. W D. Gortych (Red.), *Kulturoznawcze Studia Germanistów i Przyjaciół: T. 4. Wolność* (ss. 131–142). Wydawnictwo Rys.
- Jaszczyk-Grzyb, M. (2018a). Mowa nienawiści w Polsce w świetle najnowszych badań: perspektywa interdyscyplinarna. W A. Bielak (Red.), *Naokoło migracji* (ss. 42–51). Wydział Neofilologii UAM.
- Jaszczyk-Grzyb, M. (2018b). Nienawiść – niewyraźna poprzez komunikaty wizualne? W D. Gortych (Red.), *Kulturoznawcze Studia Germanistów i Przyjaciół: T. 5. Niewy(ob)rażalne* (ss. 89–100). Wydawnictwo Rys.
- Klein, G. (2006). *Nozioni e strumenti di Sociolinguistica: Con esercitazioni e glossario*. Aracne.
- Klein, G. (2015). *Verbal interactions and their transcription*. RADAR. Pobrano 10 lipca 2019, z http://lnx.radar.communicationproject.eu/web/htdocs/radar.communicationproject.eu/home/dokeos/main/document/document.php?cidReq=WS1&curdirpath=%2FDRAFTS%2FINTERVIEWS_OF_VICTIMS_OF_HATE_CRIME
- Klinker, F., Scharloth, J., & Szczęk, J. (Red.). (2018). *Sprachliche Gewalt: Formen und Effekte von Pejorierung, verbaler Aggression und Hassrede*. J. B. Metzler. <https://doi.org/10.1007/978-3-476-04543-0>
- Kopytowska, M. (Red.). (2017). *Contemporary discourses of hate and radicalism across space and genres*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/bct.93>

- Kowalski, S., & Tulli, M. (2003). *Zamiast procesu: Raport o mowie nienawiści*. Wydawnictwo W.A.B.
- Kulesza, W. (1984). *Zniesławienie i zniewaga: Ochrona czci i godności osobistej człowieka w polskim prawie karnym – zagadnienia podstawowe*. Wydawnictwo Prawnicze.
- Lankiewicz, H., & Szczepaniak-Kozak, A. (2016). Polityczna poprawność dyskursu edukacyjnego: Rola nauczyciela języka obcego w przeciwdziałaniu mowie nienawiści. *Neofilolog*, 2016(47(1)), 53–66. <https://doi.org/10.14746/n.2016.47.1.04>
- Linde-Usiekniewicz, J. (2015). *Ekspertyza językoznawcza: Wybrane problemy rozpoznawania językowych cech „nawoływania do nienawiści”*. Otwarta Rzeczpospolita. http://www.otwarta.org/wp-content/uploads/2015/07/EKSPERTYZA-JĘZYKOZNAWCZA_J.-Linde-Usiekniewicz.pdf
- Łodziński, S. (2003). *Problemy dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (polityka państwa, regulacje prawne i nastawienie społeczne)*. Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu.
- Mathew, B., Saha, P., Tharad, H., Rajgaria, S., Singhanian, P., Maity, S. K., Goyal, P., & Mukherjee, A. (2019). Thou shalt not hate: Countering online hate speech. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, 13(1), 369–380.
- Nijakowski, L. (2008). Mowa nienawiści w świetle teorii dyskursu. W A. Horolets (Red.), *Analiza dyskursu w socjologii i dla socjologii* (ss. 113–133). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- RADAR. (b.d.). Pobrano 10 lipca 2019, z http://lnx.radar.communicationproject.eu/web/htdocs/radar.communicationproject.eu/home/dokeos/main/document/document.php?cidReq=WS2&curdirpath=%2FFINAL_DELIVERABLES_WS2
- Reisigl, M., & Wodak, R. (2001). *Discourse and discrimination: Rhetorics of racism and antisemitism*. Routledge.
- Soral, W., Bilewicz, M., & Winiewski, M. (2017). Exposure to hate speech increases prejudice through desensitization. *Aggressive Behavior*, 44(2), 136–146. <https://doi.org/10.1002/ab.21737>
- Stefanowitsch, A. (2015). Was ist überhaupt Hate Speech? W J. Baldauf, Y. Banaszczuk, A. Koreng, J. Schramm, & A. Stefanowitsch (Red.), *„Geh sterben!": Umgang mit Hate Speech und Kommentaren im Internet*. Amadeu-Antonio-Stiftung.
- Strani, K., & Szczepaniak-Kozak, A. (2018). Strategies of othering through discursive practices: Examples from the UK and Poland. *Lodz Papers in Pragmatics*, 14(1), 163–179. <https://doi.org/10.1515/lpp-2018-0008>
- Szczepaniak-Kozak, A., & Lankiewicz, H. (2017). Wybrane aspekty mowy nienawiści w Polsce. *Lingwistyka Stosowana*, 21, 135–147. <https://doi.org/10.32612/uw.20804814.2017.1.pp.135-147>
- Weber, A. (2009). *Manual on hate speech*. The Council of Europe Publishing.
- Winiewski, M., Hansen, K., Bilewicz, M., Soral, W., Świdorska, A., & Bulska, D. (2017). *Mowa nienawiści, mowa pogardy: Raport z badania przemocy werbalnej wobec grup mniejszościowych*. Fundacja im. Stefana Batorego.

Hate Speech as an Object of Research: Hate-Fuelled Communication Practices in Media Discourse

Hate speech is currently an issue discussed in many scientific disciplines and is one of the threads of linguistic research conducted at the Department of Intercultural Glottopedagogy at the Institute of Applied Linguistics, Adam Mickiewicz University in Poznań. Since 2014, the Department has been involved in the RADAR project (Regulating Anti-Discrimination and Anti-Racism), conducted in cooperation with other European universities and public institutions, and co-financed by the European Commission. The aim of this article is to present partial results of empirical research conducted under the project, including a catalogue of hate-oriented communication practices in media discourse.

Keywords:

hate speech; hate-fuelled communication practices; media discourse

Mowa nienawiści jako przedmiot badań. Praktyki komunikacyjne nacechowane nienawiścią w dyskursie medialnym

Obecnie mowa nienawiści stanowi zagadnienie omawiane w wielu dyscyplinach naukowych, w tym jest również jednym z wątków badań językoznawczych prowadzonych w Zakładzie Glottopedagogiki Interkulturowej, działającym w ramach Instytutu Lingwistyki Stosowanej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od 2014 roku w zakładzie tym prowadzono w kooperacji z innymi europejskimi uniwersytetami oraz instytucjami publicznymi projekt RADAR (Regulating Anti-Discrimination and Anti-Racism), współfinansowany przez Komisję Europejską. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie częściowych wyników badań empirycznych prowadzonych w ramach tego projektu, do których należy katalog praktyk komunikacyjnych nacechowanych nienawiścią w dyskursie medialnym.

Słowa kluczowe:

mowa nienawiści; praktyki komunikacyjne podsycane nienawiścią; dyskurs medialny

Citation:

Jaszczyk-Grzyb, M. (2020). Mowa nienawiści jako przedmiot badań: Praktyki komunikacyjne nacechowane nienawiścią w dyskursie medialnym. *Adeptus*, 2020(15), Article 2059. <https://doi.org/10.11649/a.2059>

Publication History:

Received: 2019-07-23; Accepted: 2020-04-28; Published: 2020-06-30